

UDK: 378.091

Shaxlo BOLTAYEVA,
Navoiy davlat pedagogika instituti dotsenti v.b
E-mail: shaxlo_2024@mail.ru

Profi University Pedagogika va aniq fanlar kafedrasida dotsenti M.Maxmudova taqrizi asosida

EXPLANATION OF THE PROBLEM OF FORMING STUDENTS' CREATIVE ACTIVITY IN PEDAGOGICAL THEORY

Annotation

The article reveals the problem of developing creative thinking of elementary school. Justifies the theoretical position about the essence of creativity. The concept of "extracurricular work" is explained in detail, its types, forms and results are taken into account. The activities of creative thinking circles outside the pedagogical classroom are discussed.

Key words: Creative thinking, extracurricular activities, organizational methods, elementary school, elementary school students.

ОБЪЯСНЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ

Аннотация

В статье раскрывается проблема развития творческого мышления начальной школы. Обосновывает теоретическое положение о сущности творчества. Подробно поясняется понятие "внеклассная работа", учитываются ее виды, формы и результаты. Обсуждается деятельность кружков творческого мышления вне педагогического класса.

Ключевые слова: Творческое мышление, внеклассная деятельность, организационные методы, начальная школа, учащиеся младших классов.

PEDAGOGIKA NAZARIYASIDA O'QUVCHILAR IJODIY FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOSINING YORITILISHI

Аннотация

Maqola boshlang'ich sinfning ijodiy fikrlashini rivojlantirish muammosini ochib beradi. Ijodkorlikning mohiyati haqidagi nazariy pozitsiyani asoslaydi. "Sinfdan tashqari ishlar" tushunchasi batafsil ochib berilgan, uning turlari, shakllari va natijalari hisobga olinadi. Ijodiy fikrlashning pedagogik sinfdan tashqari to'garaklar faoliyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Ijodiy fikrlash, sinfdan tashqari ishlar, tashkiliy usullar, boshlang'ich maktab, boshlang'ich sinf o'quvchilari.

Kirish. Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar shu jamiyatda yashayotgan har bir insonni o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara oladigan erkin, ijodkor shaxs sifatida tarbiyalashga yo'naltirilgan.

O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida ta'lim-tarbiya tizimiga katta e'tibor berilmoqda. Jumladan, Maktabgacha ta'lim vazirligining tashkil etilganligi, shuningdek, maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha bir nechta Prezident qarorlari va farmonlarini keltirishimiz mumkin. Zamon shiddat bilan rivojlanib borar ekan barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim sohasiga ham innovatsion texnologiyalarni joriy etish davr talabi bo'lib qolaveradi. Pedagogik ta'limning zamonaviy konsepsiyasi, birinchi navbatda, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi, bining natijasida chuqur bilimga tayyorgarlikka erishish mumkin.

Hozirgi davrda zamonaviy texnika va texnologiyalarning hayotga kirib kelishi inson faoliyatida, ijtimoiy ongida katta o'zgarishlar bo'lishini taqozo etmoqda. Zero, olam to'g'risida va insonning hayotda tutgan o'rnini to'g'risidagi tasavvurlari o'zgarimoqda, tafakkuri va olamni tushinishning yangi usullari shakllanmoqda, ma'naviy-amaliy o'zlashtirishning yangi vositalari va usullariga o'tish yuz bermoqda.

Ta'limda ijodiy izlanishlar haqiqiy ilmiy nazariyaga, jamiyatning rivojlanish qonuniyatlariga, o'qitishning nazariy asoslari, shaxs rivojlanishini harakatga keltiruvchi kuchlari va uning shakllantirish sharoitlari to'g'risidagi bilimlarning keng tizimiga tayangan holdagina muvafaqqiyat qozonadi.

Inson hayoti sharoitlarini o'zgartiruvchi va insonni o'zini ham o'zgartiruvchi faoliyat hozirgi zamonda ta'limning umumiy asosidir. Inson faoliyati jamiyat taraqqiyotining har bir tarixiy davrida turli xil ko'rinishlar, faoliyatning turli shakllarida farqlanadi.

Biroq ichki munosabatlar, ular o'rtasidagi aloqalar doimiy va umumiy bo'lib qolaveradi. Ular faoliyat tizimini hosil qiluvchi asoslardir. Ma'lumki, inson o'z g'oya, fikr, qarashlarini faqat faoliyat davomida amalda qo'llaydi va qayta yaratadi.

Faoliyat – atrof olamga nisbatan insonning o'ziga xos faol munosabatidir. Chunki insonning hayotda namoyon bo'lishining muhim shakli uning voqea-hodisalarga bo'lgan faol ishtirokidir. Har qanday faoliyatda hayotiy tajriba to'planadi, insonda o'z atrofini o'rab olgan borliqni bilish jarayoni kechadi, ma'lum bilimlar egallab olinadi, malaka va ko'nikmalar hosil bo'ladi, natijada inson faoliyati rivojlanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Shaxs rivojlanishiga irsiyat, muhit, tarbiyaning ta'siri bilan birga uning faoliyatning ta'siri ham o'ta muhimdir. "Jamiyat bilan doimiy munosabatni ushlab turuvchi, o'z-o'zini anglab, har bir harakatini muvofiqlashtiruvchi shaxsga xos bo'lgan eng muhim va umumiy xususiyat – bu uning faolligidir. Faollik – (lotincha "aktus") – harakat, "aktivus" – faol so'zlaridan kelib chiqqan tushuncha) shaxsning hayotdagi barcha hatti-harakatlarini namoyon etishini tushuntiruvchi kategoriyadir", – deb ta'kidlaydi o'zbek olimasi V.M.Karimova [1]. Shuning uchun ham psixologiyada shaxs, uning ongi va o'z-o'zini anglashi muammolari uning faolligi, u yoki bu faoliyat turlarida ishtiroki va uni uddalashga aloqador sifatlari orqali bayon etiladi. "Ijodiy faoliyat – bilish jarayonlari bilan bog'liq bo'lgan tizimdir" - deb ta'kidlaydi A.M.Matyushkin [2].

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatini shakllantirish mavzusini gapirishdan oldin "ijod", "ijodkorlik" kabi atamalariga to'xtalib o'tamiz. Bugungi kunda ilmiy, uslubiy adabiyotlarda, darsliklarda "ijod", "ijodkorlik" kabi atamalarni uchratib turamiz. Bu atamalarning adabiyot sahifalarida paydo bo'lganligi bejiz emas. "Ijod" – so'zining lug'aviy ma'nosi: "yaratish", "yangilikni kashf qilish" kabi so'zlarini bildirib keladi.

"Ijodkorlik"-faoliyatning turli holatlarida paydo bo'ladi. Qiziqish, ilhom, intilish va boshqalar ijodkorlikning inson ongida eng oliy tarzda paydo bo'lishidan, namoyon bo'lish jarayonini o'z ichiga oladi. Ijodkorlik sifat jihatdan yangi, moddiy va ma'naviy boyliklar yaratuvchi inson faoliyati jarayonidir. Ijodkorlik o'zida insonning mehnatda namoyon bo'lgan qobiliyatini ifodalaydi. Ob'ektiv olam qonuniyatlarini bilish asosida xilma-xil ijtimoiy ehtiyojlarini qanoatlantiradigan yangi haqiqatni yaratadiganday mehnat ijodi bo'lishi mumkin. Ijod turlari bunyodkorlik faoliyati bilan belgilanadi: ixtiyorchi, tashkilotchi, ilmiy va badiiy mehnat vaboshqalar. Ijodiy faoliyat uchun imkoniyatlar ijtimoiy munosabatlarga bog'liq.

Bir qator psixolog olimlar N.P.Shcherba, V.S.Yurkevich, Ye.L.Yakovlevlar: "Ijodiy faoliyat – inson faolligini mujassamlashtiruvchi harakatlar jarayonidir. O'quvchi shaxsi aynan turli faolliklar jarayonida shakllanadi", - deb hisoblaydilar. A.N.Leontyev fikricha, faoliyatning asosiy psixologik nazariyasi va ta'limga faoliyatli yondashuv quyidagi g'oyalar va tamoyillarni o'zida qamrab oladi [3]:

Faoliyatga metodologik asos bir tomondan obyektiv dunyo, ikkinchi tomondan miyaga ruhiyatning ta'siri natijasida vujudga keladi;

Ruhiy ta'sirning faollik kasb etishi – bu subyektning ehtiyoji asosida amalga oshadi;

Moddiy dunyoda subyektini faoliyatga yo'naltirish, faoliyatning o'zi ham ijtimoiy munosabatlarda tarkib topadi;

Inson faoliyati ruhiyatining ijtimoiy tarixiy tabiatiga bog'liq bo'lib, bu jarayon ijtimoiy hayotning o'zida amalga oshadi;

Inson faoliyatida ruhiyat ichki faoliyat sifatida namoyon bo'ladi

Barcha tahlillarni umumlashtirib, quyidagi fikrga kelindi: faoliyat – inson ongi va tafakkuri bilan boshqariladigan, o'quvchi shaxsining ehtiyojlaridan kelib chiqadigan, hamda egallangan bilimlarni tatbiq etish, o'zgartirish va takomillashtirishga qaratilgan o'ziga xos faollik shaklidir.

Tadqiqot metodologiyasi. Faoliyat jarayonida inson shaxsining har tomonlama yaxlit rivojlanishi, atrof-olamga munosabati shakllanadi. Inson faoliyati maqsadga muvofiq amalga oshishi uchun uni to'g'ri tashkil etish va to'g'ri yo'naltirish lozim. Bu bolaga o'z shaxsiyatini eng to'liq erkin shaklda ochib berishga imkon beradi. Barcha badiiy faoliyat faol tasavvurga, ijodiy fikrlashga asoslanadi. Ushbu funktsiyalar bolaga dunyoning yangi, g'ayrioddiy ko'rinishini beradi. Ular tafakkurni, xotirani rivojlantirishga hissa qo'shadi, uning individual hayotiy tajribasini boyitadi, bu esa tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Lekin ko'p hollarda shaxsning rivojlanishi imkoniyatlaridan foydalanilmaydi, tarbiyalanuvchilar ko'pincha ijtimoiy mehnat, bilish faoliyatini faol tashkil eta olmaydilar, hayotda sust harakat qiladilar.

O'quvchilar faoliyatining asosiy turlariga o'yin, o'qish, mehnatni kiritgan holda uning asosiy yo'nalishlarini bilish, ijtimoiy, sport, badiiy, texnik, hunarmandchilik, emosional faoliyatlariga ajratish mumkin. Faoliyat faol va passiv bo'ladi, faqat faol faoliyat insonning barcha imkoniyatlarini ruyobga chiqarishga yordam beradi. Bunday faoliyat insonda qoniqish hosil qiladi, inson kuch-quvvatga to'ladi.

O'qishda faollik ijtimoiy tajribalarni tezroq o'rganib, anglab olishga, kommunikativ qobiliyatini rivojlantirishga, o'zini o'rab turgan atrof-olamga munosabatini shakllantirishga olib keladi. Bilish faolligi esa bolaning intellektual rivojlanishini ta'minlaydi [4].

Mehnatda faollik shaxsning ma'naviy-axloqiy shakllanishga undaydi, uni yanada muvaqqiyatli mehnat qilishga yo'llaydi. Rivojlanayotgan shaxsni doimiy faollikka ancha murakkab va qiyin kechadi. Zero, o'quvchining turli yoshda uning faoliyati o'zgarib turadi. Shuning uchun bu borada maktabdagi

ommaviy tadbirlar bilan birga har bir o'quvchining individual va yosh xususiyatlarini hisobga oladigan ishlar amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

Tahlil va natijalar. Inson qobiliyati va iste'dodi muvaffaqiyatlarga erishishining asosiy sharti ham insonning faolligidir. Qobiliyat shakllanishi va rivojlanishi, birinchidan, ma'lum bir faoliyatga moyillik yoki intilish borligiga va faoliyat natijalarining sifatiga qarab, tegishli tabiiy zehn nishonalarni aniqlash yo'li bilan, ikkinchidan, mutaxassis rahbarligida sistemali faoliyatga jalb etish orqali shaxsning tabiiy xususiyatlarini chiniqtirish va rivojlantirish yo'li bilan, uchinchidan, umumlashgan aqliy operatsiyalarni shakllantirish yo'li bilan borishi kerakki, bu operatsiyalar umumiy va maxsus axborotni engil va samarali o'zlashtirishni rejalashtirgan faoliyat bo'yicha malaka va ko'nikmalar hosil qilishni ta'minlasin. Bolalarda qobiliyatlarni o'sishi ta'lim-tarbiya jarayonida yuzaga keladi [10].

Chunki o'qituvchi qay darajada mahoratli bo'lmasin, agar o'quvchining o'zi faol bo'lmasa, u muvaffaqiyatga erisha olmaydi. Chunki o'qituvchi o'quvchini o'qitish jarayonida uni boshqarib boradi. Ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalari, darsga oid bo'lgan o'yinlarni o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga ortib, yanada takomillashib bormoqda. Bunday bo'lishning sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limga o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va ularni egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib, mustaqil tarzda izlab topishi, mustaqil fikrlashi va o'rganishi, tahlil qilishi hatto yakuniy xulosalarini ham o'zlari keltirib chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik, o'rgatuvchilik vazifasini bajaradi. Shuning uchun ham o'quvchi o'z faoliyatida o'ziga ahamiyatli bo'lgan, o'ziga jalb eta oladigan hayot mummolari bilan shug'ullana borib, ma'naviy va axloqiy jihatdan rivojlanadi [5].

O'qitish jarayonida o'quvchiga shaxs sifatida qaralishi, turli pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy metodlarni qo'llanilishi ularni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondashish, ma'suliyatni sezish, ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish, tahlil qilish ilmiy adabiyotlardan unimli foydalanishga, eng asosiysi, o'qishga, fanga, pedogogka va o'zi tanlagan kasbiga bo'lgan qiziqishlarni kuchaytiradi. Bunday natijaga erishish amaliyotda o'quv jarayonida innovatsion va axborot texnologiyalarini qo'llashni taqozo etadi. Ular juda xilma xildir o'qitishning samarasini oshirishga yordam beruvchi texnologik treninglar o'quvchi talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga, qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardosh, yetuk mutaxassis bo'lishlariga yordam beradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa shundaki, shaxs faolligi uning rivojlanishida vosita emas, balki uning natijasi hamdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilim olishning poydevori hisoblanar ekan, mazkur sinfdan boshlab, o'quvchilarda ijodiy faoliyatini rivojlantirishni taqozo etadi. Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlar va ta'limiy o'yinlardan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodiy izlanish va mantiqiy fikrlash doiralarni kengaytirish bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga, qiziqishlarini oshirishga yordam beradi. Ta'lim-tarbiya shu vaqtda maqsadga erishadiki, qachon o'ziga ham boshqalari ham quvonch keltira oladigan ijtimoiy, faol, tashabbuskor, ijodkor shaxsni shakllantira olsa, ana shunda shaxs faoliyati jarayonida uning barcha potentsial imkoniyatlarini ruyobga chiqadi. O'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish, ularni har tomonlama yetuk bo'lishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva Sh.A. Hamkorlik pedagogikasi. – T.: Fan va texnologiya, 2017. – 178 bet.
2. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. – T.: Fan, 1997.-182-b.
3. Boltayeva Sh. Boshlang'ich ta'limga o'quvchilar ijodiy faoliyatini shakllantirish. // Xalq ta'limi, 2004, № 3.-33-34 b.

4. Boltayeva Sh.T. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish //Pedagogika nazariyasi va tarixining ayrim dolzarb muammolari. / Ilmiy ishlar t o'plami.-T.: Fan, 2006.-B.142-144.
5. Абдуллаева Ш.А., Сайитов С.С., Халикова Г.И. История педагогики и образования. Учебник. –Т., 2008. -298 с.
6. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство.-Т. Фан ва ахборот технологиялари, 2006. - 167 б.
7. Брушлинский А. Новые педагогические технологии.- М: Просвещение, 1999. – 567с.
8. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика. Ўқув қўлланма.-Т.: Фан, 2004.- 182 б.
9. Немов Р.С. Психология : Учебн.пособия для учащихся пед . училищ, студентов пед. ин-ов, и работников системы подготовки, повышения квалификации и переподготовки пед. кадров. –М.: Просвещение, 1990.- 301 с.
10. Djalalov Вахромжан Begmurzayevich, Ibrohimova, Oftobxon Ma'rufjon qizi. O'quvchilarni intellektual rivojlantirishning psixologik-pedagogik xususiyatlari // ORIENSS. 2022. No12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o'quvchilarni-intellektual-rivojlantirishning-psixologik-pedagogik-xususiyatlari> (дата обращения: 24.07.2023)